

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Oğuz, C. (2018). "Türkiye'de Siyasi Liderlere Takılan Lakapların Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:84-94

Anahtar Kelimeler: Lakap, Politika, Siyasetçiler, İletişim, Medya.

Keywords: Nickname, Policy, Politicians, Communication, Media.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE SİYASİ LİDERLERE TAKILAN LAKAPLARIN SİYASAL İLETİŞİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

The Investigation of Given Nicknames To Political Leaders In Turkey In Terms Of Political Communication

Dr. Öğr. Üyesi Cihan OĞUZ

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, cihanoguz@yahoo.com, İstanbul/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
07.05.2018

Revize Tarihi
18.05.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

ABSTRACT

Siyaset, liderlerin yetenekleri kadar, kişilikleriyle de biçimlenen bir yapıdır. Bu açıdan, büyük liderlerin toplum tarafından nasıl kabul gördükleri ve algılandıkları oldukça önem taşımaktadır. Bu yorumsal makalede, Osmanlı döneminden günümüze kadar olan süreçte siyasi liderlere takılan lakaplar ve bu lakapların anlamları irdelenmiştir. Ayrıca, siyasilere lakap takılmasının nedenleri de tartışılmıştır. Siyasi liderlerin fiziksel özellikleri, davranışları, tutumları ve karizmatik yönlerinin bu lakapların belirlenmesi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Partililer/halk tarafından benimsenen lakaplar ile tarihçiler ve basın taktığı lakaplar arasında benzerlikler, farklılıklar ve çelişkiler olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, siyasal iletişim ve propaganda açısından tanımlayıcı bir çerçeve oluşturularak, lakapların vatandaşlar nezdinde taşıdığı ve çağrıştırdığı anlamlar incelenmiştir. Ayrıca, lakapların seçmen tercihleri ile liderlere duyulan sempati veya antipati üzerindeki etkileri, örnekleri ile birlikte ele alınmıştır. Çalışma sırasında çok sayıda arşiv kaynağı incelenmiş, siyasal iletişim açısından liderlere verilen lakaplara ilişkin ne tür kuramsal bir çerçevenin ele alınması gerektiği sorusu iletişim bilimcilerin yaklaşımlarıyla yorumlanmıştır.

Politics is a structure that has been shaped by personalities of leaders as well as their skills. In this regard, it is highly significant how great leaders are approved and perceived by society. In this interpretive article, the nicknames that have been given to political leaders from Ottoman period up to the present day and the meanings of those nicknames have been investigated. It also has been argued that the reasons for giving a nickname to politicians. The effect of physical characteristics, behaviors, attitudes and charismatic aspects of political leaders on determination of these nicknames has been examined. Othwerwise, it has been emphasized that resemblances, discrepancies and contradictions among the nicknames that have been accepted by party members/society and the nicknames that have been given by historians and press. In this regard, the meanings that nicknames carried and evoked in the presence of citizens have been examined by establishing a descriptive framework in terms of political communication and propaganda. Moreover, the influences of nicknames on voters preferences and sympathy or antipathy felt to leaders have been addressed along with their examples. During the study, a large number of archival resources have been reviewed, the question of what kind of theoretical framework should be examined concerning the nicknames given to leaders in terms of political communication has been interpreted with the approaches of communication scientists.

1. GİRİŞ

Lakap, "Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Türk siyasi hayatındaki liderlerin hemen hemen hepsinin bir lakabı vardır. Bu lakaplar, kimi kez o liderin kişisel veya fiziksel özellikleri dikkate alınarak takılmış ve yaygınlaşmış; kimi kez de tarihçiler veya basın tarafından takılarak sonradan vatandaşlarca benimsenmiştir. Kimi liderlerin birden fazla lakabı vardır. Örneğin, 1965'ten itibaren 40 yılı aşkın süre Türk siyasi yaşamına damgasını vuran Süleyman Demirel, sırasıyla, "Barajlar Kralı", "Çoban Sülü" ve "Baba" lakaplarıyla anılmıştır.

Lakap takma, aslında Türk kültürünün bir özelliğidir. Sadece siyasette değil, sanat ve spor alanında da pek çok tanınmış kişinin bir lakabı vardır. Galatasaray ve Millî Takım'ın efsanevi futbolcusu Metin Oktay "Taçsız Kral", A Milli Futbol Takımı Teknik Direktörü Fatih Terim "İmparator", eski millî futbolcu Lefter "Ordinaryüs", Can Bartu "Sinyor", Fenerbahçeli Osman Arpacıoğlu "Bay Gol", Yılmaz Şen "Piç Yılmaz", Rıdvan Dilmen "Şeytan", Tanju Çolak ve Aykut Kocaman "Kral" lakaplarıyla bilinmektedir. Eski millî futbolcu Oğuz Çetin'in lakabı da, tıpkı Fatih Terim'inki gibi "İmparator"dur. Beşiktaşlı Hakkı Yeten "Baba Hakkı", Rıza Çalimbay "Atom Karınca", Galatasaray ve Milli Takım'ın unutulmaz kalecisi Turgay Şeren "Berlin Panteri", Mehmet Özdek "Şifo Mehmet", Metin Tekin "Sarı Fırtına", Bülent Uygun "Asker", Trabzonsporlu Hasan Şengün "Dobi Hasan", İsmail Kartal da "Arap" lakaplarıyla tanınmaktadır (Hürriyet, 2017). Bu lakapların birçoğu spor basını tarafından verilse de, kısa süre içinde futbolseverler tarafından da benimsenmiştir.

Sanat dünyasında da lakap takmak hayli yaygındır. Zeki Müren "Sanat Güneşi", Ajda Pekkan "Süperstar", Bülent Ersoy "Diva", Tarkan "Megastar", Yılmaz Güney "Çirkin Kral", Cüneyt Arkın "Malkoçoğlu", Türkan Şoray "Sultan", Fatma Girik "Erkek Fato", Gönül Yazar "Taş Bebek", Banu Alkan "Afrodit", Coşkun Döğen "Tecavüzcü Coşkun", Nuri Alço "Gazozcu" lakaplarıyla tanınır (CNN Türk, 2017). Sanatçılara lakaplarını daha çok magazin basınının taktığı görülmektedir.

Türk halkında, benimsediği, takdir ettiği ve onayladığı sporcu, sanatçı ve siyasetçiye lakap takma geleneği Osmanlı'dan bu yana devam etmektedir. Padişahlara da çeşitli lakaplar takılmıştır. IV. Mehmed "Avcı", II. Abdülhamid "Kızıl Sultan", III. Selim "Cihandar", I. Mehmed "Çelebi", I. Mustafa ve I. İbrahim "Deli", II. Mehmet "Fatih", III. Mehmed "Eğri Fatihi", IV. Murat "Bağdat Fatihi", II. Osman "Genç", I. Mehmed "Pehlivan", I. Murat "Hüdavendigar", I. Selim "Sarhoş" ve "Sarı", I. Süleyman "Kanuni" ve "Muhteşem", I. Osman "Kara", II. Bayezid "Sofu" olarak anılmıştır (Hazır Tarih, 2017). Bu lakapların, padişahların kişisel özelliklerine ve karakterlerine bağlı olarak takıldığı dikkat çekmektedir.

Padişahlarla başlayan gelenek Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Atatürk "Anafartalar Kahramanı" ve "Gazi", İsmet İnönü "Millî Şef", Kazım Karabekir Paşa "Şark Fatihi" olarak anılmıştır.

Bu noktada, düzenli toplumların "kahramanlara" ihtiyaç duymadan da düzenlerini koruyup sürdürebildiklerini, ancak yeterince organize olamamış toplumların, birçok konuyu düzene koymak ve sıçrama yapmak için bir kahramana ihtiyaç duyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Baltaş, 2001, s. 105). Görünen odur ki, toplumlar, kendi içlerinden çıkan lideri yücelterek bir "lakap"la taçlandırmakta, o lideri hangi gözle görmek istiyorlarsa, ona göre bir lakap takmayı yeğlemektedirler.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçtiği 1946 yılından günümüze kadar olan süreçte, parti liderlerine hangi nedenlerle ve gerekçelerle lakap takıldığını araştırmak için yapılmıştır. Böylece, tarihsel süreçte hangi siyasî liderin halk/seçmenler tarafından nasıl anıldığı/algılandığı ve o liderlerin halk nezdinde nasıl bir imaja sahip olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, kısmen içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmış, ayrıca destekleyici veri toplama yöntemleri kullanılarak, liderlerin bireysel yaşam hikâyeleri, özgeçmiş incelemeleri, tarihsel analizler ve beden dili çözümlenmeleri gerçekleştirilmiştir.

Betitleme sürecinde, Türkiye'de demokrasinin ilk yıllarından başlayarak liderlere takılan lakapların dönemlerle ilintili sınıflandırması yapılmış, böylece liderlere nasıl, niçin ve kimler tarafından lakap takıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

3. YABANCI LİDERLERE TAKILAN LAKAPLAR

Liderlik, toplumu yönlendirme sanatıdır. O açıdan, liderin tavrı, konuşmaları, siyasal refleksi çok önemlidir. Örneğin, bir siyasal partinin vereceği önemli bir mesajın, partinin alt kademesinde bulunan biri tarafından verilmesi ile o partinin lideri, başkanı tarafından verilmesinin etkisi farklıdır. Bu bakımdan, siyasal liderin kimliği, onun sosyal hatta ekonomik durumu, mesajın etkisini artıracak özelliklerdir. Retoriğinin de güçlü olması, bu etkiyi daha da artıran önemli bir unsurdur (Aziz, 2015, s. 49). Liderin hitabet gücüne "siyasal karizması" da eklendiğinde, buna koşut bir lakapla anılması kaçınılmaz olacaktır.

Tarihten bu yana yabancı siyasetçilere de çeşitli lakaplar takılmaktadır. Almanya lideri Hitler “Führer”, İtalyan lider Mussolini “Duçe”, İspanya diktatörü Franco da “El Caudillo” lakaplarıyla anılmaktadır. Bu üç lakabın anlamı da “önder”dir. Eski Arjantin Cumhurbaşkanı Carlos Menem’e “El Turco”, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand’a “Tonton”, Uganda diktatörü İdi Amin’e de “Yamyam” lakabı takılmıştır. Küba lideri Fidel Castro’nun lakabı “Comandante”, Stalin’in “Çelik”, Kaddafi’nin “Çöl Aslanı”, Miloseviç’in de “Sırp Kasabı”dır (Haber Türk, 2017). Tarihe damgasını vurmuş hemen her lidere, başarısı veya başarısızlıklarıyla ilgili bir lakap takılmıştır.

Yakın tarihe bakılacak olursa, eski İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher “Demir Leydi”, eski ABD Başkanı Ronald Reagan “The Gipper” (Sahtekâr), yine eski ABD Başkanı George W. Bush da “Dubya” lakaplarıyla anılır. Dubya kelimesi, “W” harfinin Teksas’ta söyleniş biçimi olması nedeniyle oğul Bush için kullanılır. Eski İngiltere Başbakanı Tony Blair’in lakabı da “Teflon”dur. Eski ABD Başkanı Barack Obama ise “No Drama Obama” (Telâşlanma Obama!) lakabıyla anılır. Yine eski ABD Başkanı Bill Clinton’un lakabı “Slick Willie”dir (Kaygan Clinton). Tüm bu lakaplar, dünya liderlerinin tarzları, beden dilleri, fiziksel özellikleri ve siyasal üsluplarına göre kamuoyu tarafından takılmıştır (Ranker, 2017). Ayrıca, yabancı liderlerin siyasal davranış tarzları ve halkın zihnine kazınan alışkanlıkları da kendilerine çeşitli lakaplar takılmasına yol açmıştır.

4. TÜRK LİDERLERE TAKILAN LAKAPLAR

Türk siyasal yaşamında hemen her liderin bir lakabı vardır. Bunda, partililerin ve vatandaşların liderleri “kendilerinden biri” olarak görmek istemelerinin yanında, daha “sıcak” ve “samimi” bir sesleniş biçimi olan lakap takmayı “kestirme” bir yöntem olarak kullanma alışkanlığı da rol oynamaktadır. “Çoban Sülü”, “Karaoğlan”, “Selo” gibi lakaplar buna örneklerdir.

Kimi kez ise bunun tersi gerçekleşmekte; vatandaşlar beğendikleri ve destekledikleri lideri “ulaşılmaz” bir mertebeye konumlandırmaktadırlar. “Reis”, “Başbuğ” lakapları buna örnek oluşturur. Bunda, toplumun “karizmatik” bir lidere bağlanma isteği kadar, kendileri adına karar verme yetkisini o lidere “sonsuz kredi” olarak tanıma ihtiyacı da rol oynar. Bir başka deyişle, toplum, liderini, kendisini yönetecek ama kendisi gibi olmayacak bir karakterde görmek ister. Bu noktada güç, lider için, kendisi ve değer verdiği kişilerin (toplumun) ihtiyaçlarını tanıma ve giderme yeteneğidir. Kesin olarak istediğiniz sonuçlara ulaşabilmek için, düşünce süreci ve davranışlarınızı, yani kendi krallığınızı yönetme yeteneğidir (Altılar, 2012, s. 312). İşte toplum, “imkânsız bir rol modeli” olarak gördüğü bu lidere adeta tapmaktadır: Kendisinin söyleyemediğini söyleyen, yapamadığını yapan, yaşayamadığını yaşayan bir rol modeli.

Bu rol modelini kafasındaki “devlet” kavramıyla özdeşleştirip, devletten beklentilerini o lider nezdinde atomize eder. Beğendiği ve peşinden gittiği lider, aslında özlemine duyduğu Devlet Baba’nın karakterini taşıyan; bazen şefkatli, bazen sert, bazen de anlaşılmaz ama güven veren bir otorite olmalıdır. İletişimciler, liderlerine sıkı sıkıya bağlı bu kişilik yapısını şöyle tanımlamaktadır:

“Türkler vatan için ölenlere üzürlü ama, şehit mertebesine yükseldikleri için teselli bulurlar. Terör nedeniyle gencecik oğlunu kaybeden baba, vatani için ölen oğluna içi yanarken, bu vatan için diğer oğlunu da feda etmeye hazır olduğunu söyleyecek kadar temiz, saf ve inançlıdır. Vatan aşkını şehit olma duygusuyla harmanlayıp acıyla tutuşan yüreğini rahatlatmaya çalışan bir abide gibi durur karşımızda. Türk’ün genlerinde gizlediği ve hiçbir psikiyatristin başaramayacağı bu özelliği ona dayanma gücü verir, yüreği kan ağlasa da, ‘vatan sağ olsun’ diyerek teselli bulur, içi yansa da, başını öne eğmez.” (Tekinalp, 2015, s. 54).

İşte bu karakteristik özellikler, Türklerin lakap taktığı liderlerle olan duygusal bağını da açıklar: “Ölümüne sevda”, “Sonuna kadar mücadele.” Halkın gözünde lider, sadece 4-5 yılda bir oy vereceği bir partinin genel başkanı değil; bizatihi yaşamının yönünü tayin eden ve karakteriyle özdeşleştirdiği bir üst akıldır.

4.1. “Millî Şef”: İsmet İnönü

1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, Türk siyasi hayatında liderler dönemi de başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren “tek parti” ve “tek adam” rejimiyle yönetilen Türkiye, İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde çok partili hayata adım atmıştır. İnönü, Atatürk’ün 1938’de vefat etmesi üzerine, 11 Kasım 1938 tarihinde TBMM’de oylamaya katılan 348 milletvekilinin

tamamının oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Akandere, 1998, s. 40). Millî mücadele yıllarında da Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olması nedeniyle, TBMM İnönü'yü 2. Cumhurbaşkanı seçmiştir. 12 yıl boyunca bu görevi sürdüren İnönü, II. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında Türkiye'yi savaşa sokmamış, ancak ülke bu yıllarda savaşın da etkisiyle hissedilir ölçüde gıda sıkıntısı çekmiş, deyim yerindeyse "kıtlık" içinde yaşamıştır. O dönemde tüm ekonomik ve siyasi girişimler, Türkiye'yi bu savaşın olumsuz etkilerinden uzak tutmak adına gerçekleştirilmiştir. Ne zaman sonuçlanacağı bilinmeyen savaş nedeniyle çok sayıda gencin askere alınması ve temel ürünlerle ilgili olarak devlet stoklarının geniş tutulması nedeniyle iç piyasada büyük darlık yaşanmış ve ürünlerin fiyatları olağanüstü artmıştır.

İsmet İnönü, Atatürk kadar karizmatik özellikler taşımasa da, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki askeri başarıları ve CHP içindeki etkinliğiyle 1950 yılına değin ülkeyi tek başına yönetmeyi başarmış ve bu döneme damgasını vurmuştur. İşte tüm bu nedenlerle, partisi CHP'nin Kurultayı tarafından İnönü'ye "Millî Şef" ve "Değişmez Genel Başkan" unvanı verilmiştir (Akandere, 1998, s. 34). Ancak bu lakapların ikisi de, bizzat İnönü'nün teklifiyle, 10 Mayıs 1946 tarihinde yapılan CHP İkinci Olağanüstü Kurultayı'nda kaldırılmıştır (Koçak, 2000, s. 174). Böylece İsmet İnönü, 8 yıl boyunca "Millî Şef" lakabını resmen kullanmış, ancak kendi isteğiyle lakabını kaldıran ilk ve tek siyasi lider olmuştur. Yine de İnönü günümüzde hâlâ "Millî Şef" lakabıyla anılmaktadır.

4.2. "Beyefendi": Menderes ve "Cemal Aga": Cemal Gürsel

1950 seçimlerinde tek parti iktidarı yıkılmış ve 10 yıl sürecek Adnan Menderes dönemi başlamıştır. CHP kökenli olan Menderes, ezici bir oy üstünlüğüyle Demokrat Parti'yi (DP) iktidar yapmıştır. Başbakan Menderes için takılan herhangi bir lakap yoktur. Ancak parti yöneticileri ve bürokratlar kendisine "Beyefendi" diye seslenmiştir.

27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonucu Menderes ve arkadaşları iktidardan uzaklaştırılmıştır. Menderes ve 2 bakan arkadaşının idam edilmesiyle sonuçlanan bu süreçte, iktidarı Millî Birlik Komitesi ele almıştır. Komite'nin başına da, darbeden 24 gün önce bir mektupla Türk Silahlı Kuvvetleri'nden istifa eden Kara Kuvvetleri Komutanı, emekli orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir. 27 Mayıs 1960 harekâtının lideri olarak kabul eden Gürsel, 1961'de yapılan seçimlerden sonra oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (TCCB, 2017). Aktif askerlik görevine Çanakkale Savaşı'na katılarak başlayan ve 45 yıl süren askerlik kariyeri boyunca Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı çeşitli birliklerde komutanlık ve karargâh görevlerinde hizmet veren Cemal Gürsel'e askerî öğrencilik yıllarından itibaren arkadaşlarınınca "Aga" lakabı takılmış ve Gürsel vefatına kadar hep "Cemal Aga" olarak anılmıştır (Türkçe Bilgi, 2017). Gürsel'e o dönem basın tarafından da "Cemal Aga" lakabı takılmıştır.

4.3. "Barajlar Kralı": Süleyman Demirel

Başbakan Adnan Menderes'in idamıyla sonuçlanan 27 Mayıs dönemi sonrası sağ kesimde lider boşluğu dolmuş, bu boşluk 1965'te, DP'nin devamı Adalet Partisi'nin (AP) Süleyman Demirel liderliğinde tek başına iktidar olmasıyla dolmuştur.

Demirel, Menderes döneminde Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü görevi yapmıştır. Bu dönem ve sonrasında inşa ettiği barajlar nedeniyle, Süleyman Demirel'in lakabı "Barajlar Kralı" olmuştur.

4.3.1. "Çoban Sülü"

Ancak Demirel'in halk nezdindeki lakabı "Çoban Sülü"dür. Demirel, Isparta'nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy'de doğmuş, ilkokulu da köyünde bitirmiştir (TCCB, 2017). Köyde yazları babasının koyunlarını götüğü için de çobanlık yapmıştır. Demirel'e "Çoban Sülü" lakabı işte bu özelliği nedeniyle takılmıştır. Aslında "Çoban Sülü" lakabını gazeteci Ergin Konuksever takmıştır. 1969'da Kurban Bayramı nedeniyle Demirel'in memleketi Isparta'ya giden Konuksever, Demirel bayram için memleketine gelmeyince, yakınları ve arkadaşlarıyla röportaj yapar. Onlardan, Demirel'in küçükken koyun götüğünü öğrenir. Bu olayı, çalıştığı Günaydın gazetesinde "Başbakan olan Çoban Sülü'yü yakınları anlatıyor" başlığıyla dizi röportaj olarak yayımlar. Demirel'in lakabı kısa sürede "Çoban Sülü" olarak yaygınlaşır. Hatta Ergin Konuksever "Çoban Sülü" adlı kitap da yazar (Türk Solu, 2017).

Konuksever, o lakabın macerasını şöyle anlatır:

"(...) Çok beğenildi, ama kitabın ismini bir tek eşi Nazmiye Hanım beğenmedi! Bir gün evlerine gitmişim, kitabı imzalayıp hediye etmek için. Nazmiye Hanım 'Amerika'lara gitmiş, üniversiteler okumuş, başbakan olmuş, koskoca Süleyman Demirel'i çoban yapmışsınız' diye sitem etti. Süleyman Bey hemen araya girdi, 'Hayır, bilakis, hoşuma gitti. Harika bir isim. Bu isim tuttu, ben de sevdim' dedi." (Türk Solu, 2017).

4.3.2. "Baba"

Süleyman Demirel, siyasal yaşamı boyunca, kendi deyimiyle, "6 kez gittiği başbakanlığa 7 kez gelen" bir liderdir. İlk olarak 12 Mart 1971 muhtırasıyla Başbakanlık'tan uzaklaştırılmış, "Milliyetçi Cephe" olarak adlandırılan sağ partilerin koalisyonları sırasında birkaç kez iktidarı bırakmak zorunda kalmış, 12 Eylül 1980 askerî darbesiyle de yine Başbakanlık görevi elinden alınmıştır.

Demirel'e "Baba" lakabı 12 Eylül sonrası yasaklı yıllarda takılmıştır. Turgut Özal'ın Başbakan olduğu 1983-1989 yılları arasında, "Kurtar bizi Baba" sloganı, AP'nin devamı olan muhalefetteki Doğru Yol Partisi (DYP) taraftarlarının sarıldığı bir slogan olmuştur. "Baba" lakabı, Demirel'in Cumhurbaşkanlığı'nı yürüttüğü 1993-2000 yılları arasında da etkin şekilde kullanılmıştır. Bu lakabın bir hikâyesi yoktur; ancak hem Demirel'in 40 yılı aşkın süre siyasette yer alması hem de uzun yıllar devlet hizmetinde bulunması nedeniyle, vatandaşlar tarafından "devlet baba" sıfatını andıran "Baba" lakabının takıldığı görülmüştür. Demirel, yıllarca miting alanlarında siyasal mesajlarının simgesi haline gelen fötr şapkasıyla da bütünleşerek özgün bir beden dili oluşturmuş, fötr şapkasını adeta demokrasinin bir uzvu olarak görmüştür.

Muhallifler ise 1960'lı yıllarda, Boğaziçi Köprüsü'nün ilk projesini hazırlayan ABD'nin uluslararası mühendislik ve müteahhitlik firması Morrison Knudsen Inc.'in Türkiye temsilciliğini üstlenen Demirel'e, bu görevinden dolayı bir dönem "Morrison Süleyman" lakabını takmıştır. (Milliyet, 2017). Demirel, ölünceye kadar "Baba" lakabıyla anılmıştır.

4.4. "Karaoğlan": Ecevit

Türk siyasal yaşamının önde gelen isimlerinden biri olan Bülent Ecevit, ölümüne kadar "Karaoğlan" lakabını taşımıştır. Aslında gazeteci kökenli olan ve 1960'lı yıllarda siyasete atılan Ecevit, 12 Mart rejimine tepki göstererek, CHP'de İsmet İnönü'nün Genel Sekreteri iken istifa etmiştir. Daha sonra da Genel Başkanlığa adaylığını koymuş ve kurultayda seçimi kazanmıştır. 1973 genel seçimlerine Ecevit liderliğinde giren CHP, birinci parti olarak, Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu Millî Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon kurmuştur. Ecevit de Başbakan olmuştur.

Ecevit'e "Karaoğlan" lakabı da o yıllarda verilmiştir. Kars'ın Susuz ilçesinde çiftçilik yaparak geçimini sağlayan ve CHP Susuz İlçe Kadın Kolları üyesi olan 85 yaşındaki Şahzade Şahin, Ecevit'e bu lakabı kendisinin taktığını söylemiştir:

"Şimdi tam olarak hatırlamıyorum ama sanırım 1972 ya da 73 yılıydı. Türkiye yine zor günlerden geçiyordu. Ekonomi kötüydü. Biz tek çareyi CHP olarak görüyorduk. (...) Ecevit, genel başkan seçildikten sonra ilk gezisini Kars'a yaptı. Bizim yaşadığımız ilçeye, Susuz'a geldi. (...) Birden Bülent Bey'e sarıldım ve 'Bizi bu dar günlerden kurtar ey Karaoğlan' dedim. Yanımızda gazeteciler de vardı. Ertesi günün gazetelerinde, 'Bir kadın Ecevit'e Karaoğlan dedi ve boynuna sarıldı' diye yazdılar." (Haber Türk, 2017).

Bülent Ecevit, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Başbakan'dır. Bu nedenle kendisine "Kıbrıs Fatih'i" de denilmiştir.

4.5. "Erbakan Hoca": Necmettin Erbakan

Türk siyasal yaşamının "renkli" simalarından Necmettin Erbakan'a "Hoca" lakabı takılmıştır. Bunda, Erbakan'ın dinsel motifli partilerin lideri olmasının payı büyüktür. Erbakan aynı zamanda makine profesörü olduğu için bu lakap çift taraflı pekişmiştir. Erbakan'a ayrıca "Mücahit Erbakan" da denilmiştir.

Erbakan'ın siyasî kişiliğini analiz edenler, ona "Hoca" lakabı takılmasını değerlendirirken iki noktaya dikkat çeker:

"(...) Mesele ne akademik anlamda hocalık ne de siyasi... Hepimiz biliyoruz ki Erbakan'a hoca denmesinin en önemli sebebi İslami hareketin önde gelen politik figürü olmasından kaynaklanıyor... Fakat ona Erbakan Hoca diye hitap edenler ikiye ayrılıyor... Bir, hoca kelimesini dini birikimini de dikkate alarak saygı ifadesi olarak kullananlar... İki, hocayı tamamen pejoratif anlamda bir küçümseme ifadesi olarak kullananlar... İşin ilginç saygı duyanlar için de küçümseyenler için de referans noktası aynı... Erbakan'ı birçoğumuzun gözünde hoca yapan Milli Görüş ve Adil Düzen... Yoksa onu sevenler de küçümseyenler de biliyor ki Erbakan bir İslam bilgini değil, İslam'dan siyasi bir model çıkarmak için uğraşan parlak bir mühendis..." (Radikal, 2017).

Ancak bu tespitin tersini savunanlar da vardır. Erbakan'ın mühendislik yanının dinsel eğiliminden daha ağırlıkta olduğunu belirten analizcilere göre, taraftarlarının gözünde Erbakan'ın "Hoca"lığı esas olarak onun dindarlığından değil profesörlüğünden, makine mühendisliğinden gelmektedir (Bora ve Gültekingil, 2011, s. 568). Erbakan'ın özellikle seçim dönemlerindeki propaganda konuşmalarında sık sık dile getirdiği "ağır sanayi" kavramı da bu tezi desteklemektedir.

4.6. "Başbuğ": Alparslan Türkeş

Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) efsanevi lideri Alparslan Türkeş'in lakabı "Başbuğ"dur. Başbuğ, eski Türklerde baş, başkan, komutan anlamına gelmektedir (TDK, 2017). Bu lakap, amblemi üç kıtadaki Türk varlığını simgeleyen üç hilal olan MHP'nin liderliği algılama tarzını da yansıtmaktadır.

Bir iddiaya göre, Türkeş için "Başbuğ" lakabı, ilk kez, 1965'te yönetimi ele geçirdiği Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) 1967 yılındaki kongresinde kullanıldı. "Başbuğ" sıfatı, 1969'da Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adını alan partinin özellikle gelişen gençlik örgütlenmesiyle beraber giderek kurumlaşıp Türkeş'in isminin kopmaz parçası haline geldi. "Başbuğ Türkeş / İsmi Alparslanlara eş / Milletinin gözü yaşlı / Kurtar onu Başbuğ Türkeş" gibi marşlar üretildi (Ainfos, 2017). Türkeş, siyasette Türkçü, milliyetçi ve ülkücü kanatta yer aldığı için bu lakap ölümüne kadar kullanılmıştır. Ülkücü camia, Türkeş'in ölümünden sonra hiçbir lidere "Başbuğ" unvanını vermemiştir.

Alparslan Türkeş'e, 1992 yılında yapılan bir röportaj sırasında "Başbuğ" lakabı sorulmuş, o da, "Başbuğ, Türklerin liderleri için, Genel Başkan anlamında kullanılır. Tarafımdan empoze edilmemiştir. Kitleler 'Söylemeyin' dememize rağmen, söylüyorlar. Müdahale edemiyoruz" yanıtını vermiştir (Röportajlık, 2017). Türkeş, Türk siyasetinde aldığı lakap ölümünden sonra bile etkin şekilde kullanılan nadir liderlerden biridir.

4.7. Evren, Özal, Çiller, Erdal İnönü ve Cindoruk'un lakapları

12 Eylül 1980 darbesinin mimarı Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren, konuşmalarında sık sık "netekim" kelimesini "netekim" şeklinde telaffuz ettiği için, özellikle muhalifleri tarafından kendisine "Netekim Paşa" lakabı takılmıştır. Hatta Cumhuriyet gazetesi, Evren'in ölüm haberini "Netekim Kenan Evren Öldü" manşetiyle duyurmuştur (Cumhuriyet, 2017). Bilinen özgün bir lakabı olmamasına karşın, Kenan Evren halk arasında "Evren Paşa" veya "Kenan Paşa" olarak da anılmıştır.

12 Eylül askerî darbesinden üç yıl sonra, 1983 yılında yapılan ilk genel seçimlerde tek başına iktidar olan ANAP'ın Genel Başkanı Turgut Özal'ın lakabı "Tonton"dur. (Eskigaste, 2018). Ancak bu lakap yaygınlık kazanmamıştır. Hatta siyasî rakipleri Cumhurbaşkanı olunca kendisine "Çankaya'nın şişmanı" lakabını takmıştır. Aslında bu lakap da, toplu iş sözleşmesi görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanan Zonguldaklı maden işçilerinin 1991'de aileleriyle birlikte Ankara'ya yürümleri sırasında atılan "Çankaya'nın şişmanı / İşçi düşmanı" sloganından türetilmiştir (Ekşi Sözlük, 2017). Özal'a, MSP kökenli olması nedeniyle bir dönem "Takunyacı" lakabı da takılmıştır.

Turgut Özal'ın 17 Nisan 1993 tarihinde ölümü ve yerine Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine, Doğru Yol Partisi'nin (DYP) başına Tansu Çiller geçmiştir. 1993-1996 yılları arasında Başbakanlık yapan Tansu Çiller "Ana" lakabıyla bilinmektedir. Her ne kadar kendisi mitinglerinde "Ben sizin bacınızım" dese de, daha çok "Ana" lakabıyla anılmıştır. Gazeteci Yavuz Gökmen ise Çiller'e "Sarışın Güzel Kadın" lakabını takmıştır. Hatta bu isimle Çiller'i anlatan bir de kitap yazmıştır (Hürriyet, 2017). Ancak bu lakap benimsenmemiştir.

İsmet İnönü'nün oğlu Prof. Dr. Erdal İnönü, 12 Eylül'den sonra kurulan SODEP'in lideri olmuştur. Ancak 12 Eylül yönetimi -5 generalden oluşan Milli Güvenlik Konseyi- İnönü'yü ve pek çok siyasiyi veto ettiği için, partisi 1983 genel seçimlerine katılamamıştır. İnönü, daha sonra, Halkçı Parti (HP) ile Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) birleşmesinden oluşan Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin (SHP) genel başkanı olmuş, 1991'deki DYP-SHP koalisyonunda Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. İnönü'nün belirli bir lakabı yoktur. Bazı gazeteciler, mücadeleci kişiliğinden dolayı İnönü'ye "Hinthorozu" derken, özellikle ANAP çevresi kendisiyle alay etmek için "E.T." (Uzaylı bir yaratık olan E.T. ile küçük bir çocuğun hikâyesini anlatan filmin adı) lakabını takmıştır.

Yassıada'da Menderes'in avukatlığını da yapan Hüsamettin Cindoruk'un lakabı "Emanetçi"dir. 12 Eylül'den sonra parti liderlerine siyaset yasağı gelince, Doğru Yol Partisi'nin (DYP) başına Hüsamettin Cindoruk geçmiş ve Süleyman Demirel'in siyasi yasağı yapılan referandum sonucu kalkana kadar, 14 Mayıs 1985-9 Eylül 1987 tarihleri arasında yaklaşık 4,5 yıl partinin başında kalmıştır (Ekşi Sözlük, 2017). Cindoruk, daha sonra koltuğunu Demirel'e devretmiştir. Bu nedenle de kendisine "Emanetçi" lakabı takılmıştır.

Siyasi parti lideri olmasa da, İzmir'de 1963-1973 yılları arasında tam 10 yıl belediye başkanlığı yapan Osman Kibar'a takılan "Asfalt Osman" lakabını da eklemek gerekir. (Mimdap, 2017). Osman Kibar'a bu lakap, İzmir'in tüm yolları onun belediye başkanlığı döneminde asfaltlandığı için takılmıştır.

4.8. "Fırıldak Kubi": Kubilay Uygun

Yakın siyasi tarihin en "acımasızca" takılan lakabı, hiç kuşku yok ki, Kubilay Uygun adlı milletvekili için kullanılan "Fırıldak Kubi" lakabıdır. 1995'te Demokratik Sol Parti'den Afyon Milletvekili olarak TBMM'ye giren Kubilay Uygun, parlamentoda kaldığı 4 yıl boyunca 6 kez parti değiştirmiştir. Uygun, DSP'deyken istifa ederek DYP'ye, ardından tekrar eski partisi DSP'ye girmiştir. Ancak bir süre sonra ANAP'a, oradan DTP'ye, DTP'den de MHP'ye geçmiştir (Milliyet, 2017). Sık sık parti değiştirdiği için de basın kendisine "Fırıldak Kubi" lakabını takmıştır. Uygun, ölene kadar -ki intihar ederek yaşamına son verdi- bu lakapla anılmıştır.

5. GÜNÜMÜZDEKİ LİDERLERİN LAKAPLARI

2000'li yıllardan itibaren şekillenen Türk siyasi yaşamında liderlere geçmişe göre daha az lakap takıldığına tanık oluyoruz. Bunun en önemli nedeni, siyasetteki kutuplaşmanın ironi ve mizah bakışını köreltmesidir. 12 Eylül öncesinin çatışmalı ortamında bile siyasette "muzip" bir yan varken, ne yazık ki son yıllarda gerilim politikaları öne çıkmıştır. Özellikle terör olaylarının varlığı, doğal olarak siyasetteki refleksi de "majör" hale getirmekte; bu da siyasi yaşamda kullanılan üslubu sertleştirmektedir.

Halen, Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) eski Eş Genel Başkanı ve cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş dışında mevcut liderlerin hiçbirinin lakabı yoktur.

5.1. "Reis": Recep Tayyip Erdoğan

Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasetteki lakabı "Reis"tir. Ancak Erdoğan, daha önce "Hoca" ve "Usta" lakaplarıyla da anılmıştır. Hatta Erdoğan, 2013 yılında Beyaz TV'de yayınlanan "Usta'nın Hikâyesi" adlı belgesel öncesi kendisiyle yapılan röportajda, ilkokulda arkadaşlarının bir gün namaz kıldırma söz konusu olduğunda, kendisinden başka namaz kıldırmanın olmayınca ona "Hoca" lakabı taktıklarını söylemiştir. İmam-Hatip Lisesi yıllarında ise "Tayyip" adı ile anıldığını belirtmiştir (Sabah, 2017). Erdoğan bir süre de "Uzun Adam" olarak anılmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan'a "Reis" lakabı ise 1974'te İETT futbol takımının kaptanlığını yaptığı sırada takım arkadaşları tarafından takılmıştır (Fotospor, 2017). İlk liderlik deneyimini futbol kulübünde yaşayan Erdoğan'a, siyasi hayata adım attıktan sonra pek çok lakap takılmış, ancak en son "Reis" lakabı ile anılmaya başlamıştır.

Sonunda, Recep Tayyip Erdoğan'ın çocukluk yıllarını ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na adaylık dönemini anlatan "Reis" adlı bir film çekilmiş ve 2017 Mart ayında vizyona girmiştir. Yönetmenliğini Hüdaverdi Yavuz'un yaptığı, senaryosunu da Murat Özdil'in yazdığı biyografik filmde, Erdoğan rolünü Reha Beyoğlu canlandırmıştır (Beyazperde, 2017). Reis filmine Erdoğan'ın "soğuk" ve

“mesafeli” yaklaştığı iddiaları üzerine, filmin Genel Koordinatörü Engin Batur Ünlü, “Cumhurbaşkanımız ve bakanlarımız filmi izledi. Memnuniyetlerini ilettiler” açıklamasını yapmıştır (Yeni Akit, 2017). Ancak bu film, Erdoğan’ın siyaset dünyasındaki popülaritesinin aksine, ilk 5 haftada sadece 175 bin 13 kişi tarafından izlenirken, toplam 1 milyon 963 bin 85 lira gişe hasılatı elde etmiştir (Sinekafe, 2017). Bunda, AK Parti teşkilatlarının çeşitli nedenlerle filme sahip çıkmamasının rol oynadığı ileri sürülmüştür.

“Reis” lakabı, Erdoğan ile ilgili yazılan bir kitaba da isim olmuş, Haluk Özdil’in kaleme aldığı “Reis’in Altı Saati” adlı kitapta, 15 Temmuz darbe girişimi sırasında Erdoğan’ın yaşadıkları anlatılmıştır (Truva Yayınları, 2017).

5.2 “Selo”: Selahattin Demirtaş

Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) eski Eş Genel Başkanı ve partisinin 2 dönemdir cumhurbaşkanı adayı olan Selahattin Demirtaş “Selo” lakabıyla anılmaktadır. Demirtaş’ın cumhurbaşkanı adayı olmasından sonra yaygınlaşan “Selo” lakabı, HDP’nin 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum için hazırladığı reklam filminde de kullanılmıştır. Demirtaş’ın isminden türetilen bu lakapla hazırlanan reklam filmi televizyonlarda ve sosyal medyada yayınlanmıştır.

4 Kasım 2016 tarihinden beri cezaevinde bulunan Selahattin Demirtaş’ın canlandırıldığı reklam filminde, bir çocuk, "Hey Selo, sazını unutma, sözünü unutma. Vicdanını da, sazını da hiç bırakma. Hepimiz için" diyor. Bunun üzerine bir minibüse binmek üzere olan Demirtaş dönüp çocuğa sarılıyor (Youtube, 2017). Demirtaş’ın silüetini çağrıştıran, ancak yakın plan çekimde yüzü görünmeyen amatör oyuncunun ceketi, gömleği, saati ve alyansının da HDP liderini andırdığı görülüyor.

6. LAKAPLARIN SİYASAL İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ

Siyasal iletişim, bireylerin ya da toplulukların girdiği iktidar mücadelesinin özel bir aracıdır. Propagandadan dedikoduya, alt-üst ilişkilerinden iktidar kurumlarındaki işleyişe, baskı gruplarının faaliyetlerinden halkla ilişkilere, basına haber ‘yaratma’dan TV açık oturumlarına, beyin yıkamadan siyasal reklamcılığa, çok geniş bir yelpaze içindeki siyasal amaçlı tüm iletişim etkinlikleri bu kapsamda yer almaktadır (Çankaya, 2008, s. 15). İşte bu süreçte, en önemli aktör, siyasî liderin bizzat kendisidir. Liderin öncülük etme gücü ve etkili siyasal faaliyetleri, iktidar yolundaki en önemli basamaktır. Bu yolda, o lidere takılan lakap ve liderin nasıl anıldığı da, halk/kamuoyu üzerinde sempati oluşturan doğal bir algı sürecidir.

Türk liderlere takılan lakaplar incelendiğinde, özellikle toplumun önemli bir kesiminin otoriter “tek adam” anlayışına yönelik olumsuzluğu dikkati çekmektedir. “Millî Şef”, “Başbuğ”, “Reis” gibi lakapların takıldığı liderlerin -“karizmatik” özellikleri saklı kalmak kaydıyla- toplum tarafından yeri doldurulamaz bir “öncü”, “önder” gibi algılandıkları ve karar mekanizmasında “tek adam” olarak görülüp yüceltildikleri gözlemlenmektedir.

Otoriterlik içeren lakapların, Osmanlı’dan bu yana devam eden ve demokratik koşullarda bile toplumun bilinçaltında varlığını korumayı başarmış karakteristik yapının bir yansıması olduğu açıktır. Devlet kurumlarının bu anlayışa göre şekillenmesi, önünde sonunda toplumda gerginliğe yol açacaktır. Çünkü devletin resmî görüşü/ideolojisi olursa, onun dışındaki görüşleri/ideolojileri ve bunları benimseyenleri önceden mahkûm etmiş olur. Böyle bir devlet demokrasi iddiasında bulunamaz (Selçuk, 1999, s. 49). Türk toplumsal yapısının yıllardır aşamadığı sancı budur.

Liderlere takılan “mizahî” lakaplar ise toplumdaki zekâ düzeyinin bir göstergesidir. Türk siyasal yaşamına damgasını vurmuş en önemli liderlerden Süleyman Demirel “Çoban Sülü” lakabıyla anılmaktan hicap duymamıştır. İki kez askerî müdahaleye maruz kalmış olması da bunda etkindir. 70’lerdeki demir yumruklu Demirel imajı, 12 Eylül’den sonra yerini demokrat bir kişiliğe bırakmıştır. Demirel’e “Baba” lakabı da bir otorite vurgusu olarak değil, tersine, bir şefkat ifadesi olarak takılmıştır. Baba lakabı, çocuğu olmayan Demirel’e halkın siyasal bir teveccühüdür.

Bu noktada, lider lakaplarının toplumun aynasını yansıttığı söylenebilir. Türkiye, “siyasal toplum”dan “sivil toplum”a evrildikçe, lakaplardaki samimiyet duygusu da artacaktır. Çünkü bugün artık, sivil toplum kurumları bir uygarlık aşaması olarak ele alınmaktadır. Özellikle, kitle iletişim araçlarının gelişimiyle sivil toplum yeni bir eksen kazanmıştır (Yavaşgel, 2004, s. 272). Toplumdaki yapısal

dönüşüm demokratik bir çehreye kavuştukça, lakapların vurgusu da aynı doğrultuda içtenlik kazanacaktır.

7. SONUÇ

Lakap takma, halk arasında yaygın bir alışkanlıktır. İlkokuldan başlayarak hemen herkes hayatının bir döneminde ya bir arkadaşına lakap takmıştır ya da kendisine bir lakap takılmıştır.

Aynı durum toplumsal ve siyasal yaşamda da geçerlidir. Özellikle Türk halkı, beğendiği ve güvendiği siyasetçiye kendi özgün buluşu olan lakapla seslenmeye ayrı bir önem ve değer vermektedir.

Halk, beğenmediği ve uzak bulduğu siyasetçiye ise “olumsuz” anlam taşıyan bir lakap takmakta, o liderin taktığı lakapla anılmasını istemektedir.

“Lakap” odaklı bu çalışmayla, siyasetçilerin halk ve kamuoyu nezdindeki profilinin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Böylece, siyasal iletişimin önemli bir basamağını oluşturan liderleri simgeleyen ve betimleyen lakapların halk/kamuoyu açısından hangi çağrışımları uyandırdığı ve liderlerin nasıl algılandığı belirlenmiştir.

Siyasetçiler, konumları gereği, belki de “insanüstü” bir tahammül gücüne sahip olmak zorundadır. Bu, sadece siyasal iletişim disiplininin bir tespiti ve önermesi değil, yasalarla da belirlenmiş bir gerçekliktir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 5 Şubat 2014 tarih ve 2014/56 sayılı kararında, dönemin Başbakanı tarafından kişilik haklarının ihlal edildiği iddiasıyla açılan manevî tazminat davasında, sanık olarak yargılanan kişinin basın toplantısında söylediği “seviyesiz beyanlarda bulunan”, “ahlak dışı saldırılar yapan”, “gaflet ve ihanet içinde olan”, “çukurda siyaset yapan” ifadelerini “sert eleştiri” niteliğinde bulmuş, “Ancak siyasilerin bu tür eleştirilere katlanması gerektiği sonucuna varıldığından davanın reddine ilişkin karar yerinde görülmüştür” hükmüne varmıştır (Kazancı, 2017). Yüksek mahkeme, Başbakan ve siyasi parti lideri olan davacının eleştirilere açık, hoşgörülü ve tahammüllü olması gerektiğini vurgulayarak, manevî tazminat talebini reddetmiştir.

Türkiye’de siyasi liderler her şeye rağmen toplum tarafından saygın bir konumda görülmektedir. Bunda, sadece yüzyıllara dayanan otoriter yönetim anlayışının payının bulunduğunu söylemek haksızlık olacaktır. Toplum, ister adına “devlet terbiyesi” denilen otoriter eğitimin bir sonucu, ister giderek demokratikleşmeye susayan bir anlayışın öznesi olsun, benimsediği ve taparcasına sevdiği liderlerin yanı sıra nefret ettiği rakip siyasetçilere de lakap takarken hoşgörülü davranmaktadır.

Bu hoşgörünün -kaynağı ne olursa olsun- siyasi liderler tarafından bir “lütuf” olarak algılanması ve toplumsal yapının daha da demokratikleşmesi yolunda bir adım olması, toplum açısından önemli bir kazanç olacaktır. Aynı zamanda da, lakapların gelecekte daha özgürce takılmasına ve mizahî açıdan daha yoğun içerik taşımasına yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- Akandere, O. (1998). Millî Şef Dönemi – Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945, İz Yayınları, İstanbul.
- Altılar, N. (2012). Geleceğin Lideri - Politik Psikolojinin Yeni Paradigması, Diya Yayınları, İstanbul.
- Aziz, A. (2015). Siyasal İletişim. Nobel Yayınları, İstanbul.
- Baltaş, A. (2011). Ekip Çalışması ve Liderlik, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (2011). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çankaya, E. (2008). İktidar Bu Kapağın Altındadır, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Koçak, C. (2000). “Siyasal Tarih (1923-1950)”, (Ed. Sina Akşin), Türkiye Tarihi-4, Çağdaş Türkiye: 1908-1980 Cilt: IV, (s. 174-205), Cem Yayınları, İstanbul.
- Tekinalp, Ş. (2015). Aynadaki Türkler. İstanbul: Beta.
- Selçuk, S. (1999). Laiklik ve Demokrasi. Türkiye Günlüğü, 56, 49.

Yavaşgel, E. (2004). Siyasal İletişim - Kavramlar ve Ardındaki, Ankara: Babil.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af02271e9c716.93070951 (Erişim Tarihi: 12.06.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/unutulmaz-futbolcu-lakaplari-26966661> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)
- <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/unlulerin-lakaplari?page=1> (Erişim Tarihi: 13.06.2017)
- <http://hazirtarih.blogcu.com/osmanli-padisah-ve-devlet-adamlarinin-lakaplari/4899112> (Erişim Tarihi: 13.06.2017)
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1239663-dunya-liderlerinin-iliginc-takma-isimleri/6>, (Erişim Tarihi: 18.08.2017)
- https://www.ranker.com/list/best-political-nicknames/mike-rothschild?var=10&utm_expid=16418821-358.Sk1eDip9T8eLT3fHkSERJQ.1&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com.tr%2F, (Erişim Tarihi: 19.08.2017)
- https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cemal_gursel/, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- https://www.turkcebilgi.com/cemal_g%C3%BCrsel, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/suleyman_demirel/, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.turksolu.com.tr/demirele-coban-sulu-lakabini-nasil-taktim/>, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.milliyet.com.tr/suleyman-demirel-in-hayati-boyle-gundem-2075040/>, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/4909-ecevit-karaoglan-lakabini-nasil-aldi>, (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/eyup-can/erbakan-hoca-neden-hoca-1041480/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BA%C5%9EBU%C4%9E, ((Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- <http://www.ainfos.ca/02/may/ainfos00365.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- <http://www.roportajlik.com/alparslan-turkesin-1992de-verdigi-roportaj/>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/272993/Netekim_Kenan_Evren_oldu.html, (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- <http://www.eskigaste.com/turgut-ozal-bana-tonton-diyorlar/>, (Erişim Tarihi: 07.05.2018)
- <https://eksisozluk.com/cankayanin-sismani-isci-dusmani--109232>, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sarisin-guzel-kadin-39066616>, (Erişim Tarihi: 21.06.2017)
- <https://eksisozluk.com/husamettin-cindoruk--110092>, (Erişim Tarihi: 07.05.2018)
- <http://www.mimnap.org/?p=139646>, (Erişim Tarihi: 23.06.2017)
- <http://www.milliyet.com.tr/eski-vekil-kubilay-uygun-intihar-siyaset-2283091/>, (Erişim Tarihi: 21.06.2017)
- <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/09/03/basbakanin-hic-bilinmeyen-lakabi>, (Erişim Tarihi: 16.06.2017)

- <http://www.fotospor.com/haber-bir-dirsek-caktim-cenesi-kirildi-18223>, (Erişim Tarihi: 16.06.2017)
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogandan-reis-filmine-ilk-yorum-284520.html>,
(Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- <http://sinekafe.com/tag/reis-gise-hasilati/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- <https://www.truvayayinlari.com/reis-in-alti-saati-en-kritik-gece-15-temmuz>, (Erişim Tarihi: 07.05.2017)
- <https://www.youtube.com/watch?v=JATfq6RXdt0>, (Erişim Tarihi: 21.06.2017)